

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21

Learning and Teaching Management of Social Studies in 21st Century

พระสิทธิชัย รินฤทธิ์ และ สุรีย์พร ชาบุตรบุญทริก

คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษาสังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Phra Sitthichai Rinrit and Sureeporn Charbudboontarik

Faculty of Education (Social Studies Teaching),

Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus, Thailand

Corresponding Author E-mail: Sitthichai_nui@outlook.com

บทคัดย่อ

การจัดการเรียนการสอนถือเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้การสอนในรายวิชาต่าง ๆ มีประสิทธิภาพต่อผู้สอนและผู้เรียนเป็นอย่างมาก ในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคมอย่างรวดเร็ว การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการ กระบวนการ และวิธีการต่าง ๆ ที่จะพัฒนาทักษะผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง มีการลงมือปฏิบัติ มีทักษะในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ คุณธรรม จริยธรรม การอยู่ร่วมกันกับคนในสังคม การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาต้องมีการบูรณาการกับวิชาอื่น ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะ ที่จะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ตัวผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงอย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข

คำสำคัญ : การจัดการเรียนการสอน; สังคมศึกษา; กระบวนการเรียนรู้

Abstracts

The learning and teaching management consider an important thing which contributes the teaching in each subject to be more efficient for both the teachers and learners. There have been rapid changes in this 21st century whether in technology, economic, and society, therefore, the learning and teaching management of social studies must have principles, processes, and various methods for the development of learners' skills to learn from real experiences and practices, as well as having knowledge, morality, and virtues to coexist in the society. The learning and teaching management of social studies must be integrated with other subjects to develop the skills of the learners in order to create a new body of knowledge that the learners can apply in their daily lives efficiently and happily.

* วันที่รับบทความ: 29 กันยายน 2563; วันที่แก้ไขบทความ 8 พฤศจิกายน 2563; วันที่ตอบรับบทความ: 30 ธันวาคม 2563

Received: September 29, 2020; Revised: November 8, 2020; Accepted: December 30, 2020

Keywords: Learning and Teaching Management; Social Studies; Learning Process

บทนำ

การเรียนการสอนในปัจจุบันถือว่ามีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก เพราะในศตวรรษที่ 21 นี้ มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ของตัวผู้เรียนมากขึ้น เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งกับการเรียนการสอนในยุคนี้เพราะทุก ๆ คนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้กันได้เท่าเทียม ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด หากมีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตก็สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง สำหรับการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ครูผู้สอนถือว่าจำเป็นต้องมีการปรับตัวและนำเทคโนโลยีเข้ามาเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพแก่ตัวผู้สอนและผู้เรียนมากขึ้น เพราะในวิชาสังคมศึกษามีเนื้อหาสาระ 5 ด้าน คือ ด้านศาสนา ศิลธรรมและจริยธรรม ด้านหน้าที่พลเมืองกับการดำเนินชีวิตในสังคม ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านภูมิศาสตร์ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนในอดีตจนถึงปัจจุบันมีรูปแบบที่หลากหลาย และรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ตามศักยภาพ การเลือกรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีความชัดเจนเหมาะสมกับผู้เรียนจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ และในการจัดการเรียนรู้ควรเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด ทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย การฝึกปฏิบัติและการประยุกต์ความรู้สู่การปฏิบัติจริง ผู้สอนสามารถใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ (ขวัญชัย ช้วนา และคณะ, 2562 : 13 - 22)

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องปรับเปลี่ยนจากเดิมจากที่เน้นการเรียนรู้จากชุดความรู้ที่มีความชัดเจนสามารถพิสูจน์ได้เป็นการเรียนรู้อีกชุดหนึ่ง คือความรู้ที่ไม่ชัดเจน อาจจะไม่แม่นยำและมีความคลุมเครือเพื่อให้ผู้เรียนศึกษาหาคำตอบด้วยตนเอง หากจะให้ดีความรู้หรือองค์ความรู้ที่ชัดเจนที่สุดสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 คำตอบคือ แรงบันดาลใจที่จะเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุด และส่งผ่านแรงบันดาลใจเหล่านี้ไปยังผู้อื่นและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าในศตวรรษที่ผ่านมาจะให้ความสำคัญกับการอ่านออกเขียนได้ (Literacy) แต่สำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ความหมายของคำว่า อ่านออกเขียนได้ ที่เราค้นเคยกัน อาจไม่เพียงพออีกต่อไป และจุดอ่อนของการศึกษาไทย คือ ผู้เรียนไม่ได้ทักษะที่สำคัญต่อชีวิต แต่ได้แค่วิชาเพียงเพื่อเอาไปตอบข้อสอบ แต่ผลเพียงเท่านั้นไม่พอ สิ่งที่เราต้องให้ความสำคัญ คือ ต้องสร้างลูกศิษย์ให้เกิดความเป็นมนุษย์ ทักษะการเรียนรู้ และแรงบันดาลใจ (นวพร ชลารักษ์, 2558 : 64-71)

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และวิถีชีวิตของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีวิธีการสอนสอนที่หลากหลายเพื่อตอบสนองและพัฒนาความรู้ความเข้าใจในทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและเป็นกำลังสำคัญของชาติที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคต

การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21

สำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 นักวิชาการด้านจิตวิทยาการศึกษาได้ให้นิยามทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) ว่าหมายถึง กระบวนการที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดขึ้นโดยเป็นผลมาจากประสบการณ์ และทำให้มีการเพิ่มสมรรถนะ (Performance) เพิ่มความสามารถของการเรียนรู้ในอนาคต โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการไม่ใช่ผลผลิต (เป็น Process ไม่ใช่ Product) เกิดการเรียนรู้ที่ผลหรือสมรรถนะ การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเชื่อ พฤติกรรม หรือเจตคติ และมีผลระยะยาวต่อการคิดและพฤติกรรมของนักเรียน การเรียนรู้ไม่ใช่สิ่งที่ให้แก่เด็กนักเรียน แต่เป็นสิ่งที่นักเรียนลงมือทำให้แก่ตนเอง โดยเป็นผลตรงจากสิ่งที่นักเรียนตีความและตอบสนองต่อประสบการณ์ของตนเอง ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน นักการศึกษา นักปฏิรูปการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญเชื่อว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในอนาคต การดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันของผู้เรียน องค์ประกอบเกี่ยวกับองค์ความรู้ ทักษะ พฤติกรรม และคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21 ซึ่ง Office of Learning and Youth Quality Promotion (2012 : Online) ได้รวบรวมองค์ประกอบของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ที่เด็กและเยาวชนควรมี ประกอบด้วยทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม หรือ 3R และ 4C คือ 3R ได้แก่ การอ่าน (Reading) การเขียน (Writing) และคณิตศาสตร์ (Arithmetic) 4C ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) การสื่อสาร (Communication) การร่วมมือ (Collaboration) และความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา (วิภาพรรณ พินลา, 2560 : 13-34) ซึ่งเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถนำเอาความรู้ความเข้าใจนั้นไปปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมายสำคัญของรายวิชาสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการแก้ไขปัญหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในการสร้างพลเมืองดีของประเทศอันเป็นรากฐานของพลโลกต่อไป ดังนั้น การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา หรือสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วยเสริมเติมเต็มประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญา ความรู้ ความคิด ความสามารถ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ดี ตลอดจนต้องจัดให้เหมาะสมกับวัย และคุณวุฒิภาวะของผู้เรียนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเอง จากความรู้ที่ได้เรียน โดยมีกระบวนการดังนี้

1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะด้านความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของวิชา อันประกอบด้วยเครื่องมือช่วยคิด กระบวนการคิด ทักษะการคิด เช่น การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดแก้ปัญหา และคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนความรู้ที่ได้จากการบูรณาการที่เชื่อมโยงเป็นสาระเรื่องราวต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมรอบตัว เป็นต้น

2. การพัฒนาทักษะทางสังคม เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อสร้างผู้เรียนให้มีทักษะชีวิตพื้นฐาน เช่น ทักษะการรู้จักตนเอง ทักษะการคิด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะการแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ทักษะการปรับตัว ทักษะการสื่อสารและสร้างสัมพันธภาพ ทักษะการวางแผนและการจัดการ ตลอดจนทักษะการทำงานเป็นทีม

3. การพัฒนาจิตพิสัยและคุณลักษณะ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะการพัฒนาค่านิยมและเจตคติที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้น เช่น ความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน โดยยึดหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน เป็นต้น

ดังนั้น การพัฒนาทักษะผู้เรียนทั้ง 3 ด้านนั้นจำเป็นต้องมีการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกันในแต่ละด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา ผู้เรียนต้องสามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในบริบททั้งในและนอกห้องเรียน เรียนรู้เรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องไกลตัว ผู้เรียนต้องศึกษามาก่อนว่ามีแหล่งข้อมูลใดในท้องถิ่นที่มีความสำคัญ ผู้เรียนสามารถรวบรวมข้อมูลและทำความเข้าใจข้อมูลได้ด้วยวิธีใด เช่น จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การฟังจากวิทยากร การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การจดบันทึก การอ่านจากเอกสาร ตำรา เป็นต้น ต่อมาในการจัดข้อมูลให้เป็นระเบียบโดยผู้เรียนสามารถเขียนเป็นเค้าโครงร่างที่มีหัวข้อประเด็นสำคัญ ๆ เช่น รูปภาพประกอบการเรียงลำดับข้อมูล ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการเสนอและอภิปรายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล หลังจากนั้นจึงนำมาเขียนเป็นรายงาน และนำมาใช้เป็นฐานของข้อมูลในการวิเคราะห์และการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนต่อไป

2. การพัฒนาทักษะทางสังคม ผู้เรียนสามารถนำทักษะในการทำงานมาใช้เป็นแนวทางให้งานประสบผลสำเร็จจากการร่วมกันแสดงความคิดเห็น การอภิปราย และการสรุปเพื่อใช้ในการตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งทักษะดังกล่าวใช้กระบวนการทักษะทางสังคม เช่น การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ทั้งหมด การประสานงานกับบุคคลภายนอก การเดินทาง และใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างการออกไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในพื้นที่เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน

3. การพัฒนาจิตพิสัยและคุณลักษณะ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ทักษะจากการปฏิบัติที่ได้มาใช้ในการส่งเสริมค่านิยมและเจตคติในการรับข้อมูลด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ด้วยตนเอง จนเกิดความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนรู้สึกถึงคุณค่าความสำคัญและเห็นศักยภาพของท้องถิ่น เกิดความภูมิใจ รักหวงแหนและผูกพันท้องถิ่นของตน ตลอดจนเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยและประเทศชาติสืบไป

จากการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาข้างต้น ผู้จัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติ เพื่อใช้ในการปลูกฝังและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดหรือวิธีการคิด ดังนั้น

การจัดการเรียนรู้ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการจัดแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายอันเป็นพื้นฐานของการเสริมสร้างความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และปลูกฝังเจตคติที่ดีในสังคมอย่างมีคุณภาพสืบไป

หลักการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ได้ระบุความหมายของการศึกษาว่าหมายถึง “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” นอกจากนี้แนวทางการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องจัดบรรยากาศ รวมทั้งแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อเอื้อต่อผู้เรียนแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ให้อำนาจคิดและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้นี้ดังกล่าว ครูผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทตนจากผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนทุกอย่างมาเป็นผู้ชี้แนะและอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนตลอดจนส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ที่ตนเองต้องการได้

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นการเตรียมคนไปเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รุนแรง พลิกผัน และคาดไม่ถึง คนยุคใหม่จึงต้องมีทักษะที่สูงในการเรียนรู้และปรับตัว ครูและศิษย์ต้องพัฒนาตนเองให้มีทักษะของการเรียนรู้ด้วย และในขณะเดียวกันต้องมีทักษะในการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 21 ซึ่งไม่เหมือนการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 20 หรือ ศตวรรษที่ 19 (วิจารณ์ พานิช, 2556 : 9)

ทักษะการจัดกระบวนการเรียนรู้สังคมศึกษา

การสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนมีความจำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้ ซึ่งการสอนสังคมศึกษา ประกอบด้วย 5 สาระการเรียนรู้ ได้แก่ สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์ ดังนั้นทักษะในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนของครูผู้สอน ได้แก่ 1) มีอิสระที่จะเลือกสิ่งที่พอใจ แสดงความคิดเห็นและลักษณะเฉพาะของตนเอง 2) มีความต้องการดัดแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้ตรงตามความพอใจของตนเอง 3) ตรวจสอบหาความจริงเบื้องหลัง 4) เป็นตัวของตัวเองและสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อรวมตัวกันเป็นองค์กร 5) ชอบความสนุกสนานและการละเล่น ถือเป็นส่วนหนึ่งของงาน การเรียนรู้และชีวิตทางสังคม 6) การร่วมมือและความสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของทุกกิจกรรม 7) ต้องการความรวดเร็วในการสื่อสาร การหาข้อมูลและตอบ

คำถาม 8) สร้างนวัตกรรมต่อทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต นอกจากนี้จำเป็นต้องเสริมด้วยการพัฒนาสมอง 5 ด้าน ได้แก่ สมองด้านวิชาและวินัย ด้านสังเคราะห์ ด้านสร้างสรรค์ ด้านเคารพให้เกียรติ และด้านจริยธรรม เพื่อให้เกิดมิติทางปัญญา นอกจากนี้จำเป็นต้องสอดแทรกทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย

1. ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ครูผู้สอนต้องสอดแทรกทักษะด้านการเรียนและการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา

2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยี เนื่องจากปัจจุบันแหล่งไอที ข้อมูล ข่าวสาร ครูผู้สอนจำเป็นต้องใช้สื่อที่หลากหลายในการจัดกระบวนการเรียนรู้

3. ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ครูผู้สอนต้องสอดแทรกสาระสำคัญในการดำรงชีวิต และการทำงาน เช่น การปรับตัว ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ เป็นต้น

รพีพัฒน์ หาญโสภณ และคณะ (2563 : 163–172) ได้สรุปงานที่คณะของนักวิชาการว่า การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อพัฒนาทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 19 ทักษะ ดังนี้

1. ทักษะการสื่อสาร ข้อมูลสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ (Communication, Information and Media Literacy) เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยการฟัง การอ่าน การพูด และการเขียน

2. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking Skills) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดที่รอบคอบสมเหตุสมผลที่ผ่านกระบวนการพิจารณาปัจจัยรอบด้าน และถ่วงถ่วง ไตร่ตรอง ทั้งด้านคุณ - โทษ และคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นมาแล้ว ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถกำหนดเป้าหมายในการคิดอย่างถูกต้อง สามารถระบุประเด็นในการคิดอย่างชัดเจน

3. ทักษะความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ การขยายขอบเขตความคิดออกไปจากกรอบความคิดเดิมที่มีอยู่สู่ความคิดใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน เพื่อค้นหาคำตอบที่ดีที่สุดให้กับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น การคิดเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเดิมไปสู่สิ่งใหม่ที่ดีกว่า ซึ่งจะได้ผลลัพธ์ที่ต่างไปโดยสิ้นเชิง หรือที่เรียกว่า “นวัตกรรม” (Innovation)

4. ทักษะความร่วมมือการทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork and Leadership) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้โดยพึ่งพาซึ่งกันและกัน อันเกิดจากการร่วมมือร่วมใจในการศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติงาน แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถที่แตกต่างกัน เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพการเรียนรู้ของแต่ละคน สนับสนุนให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

5. ทักษะการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการศึกษาข้อมูล รับรู้ และทำความเข้าใจในปัญหาจนสามารถสรุป และตระหนักถึงปัญหานั้น

6. ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ (Computing and Media Literacy) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการรู้เทคโนโลยี และการรู้สารสนเทศในระดับพื้นฐานเพื่อสามารถเข้าถึงและสามารถใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี หรือไอซีทีเพื่อการค้นคว้า รวบรวม และประมวลผลจากแหล่งต่าง ๆ และเพื่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ บูรณาการความรู้ด้านเทคโนโลยีและทักษะการจัดการสารสนเทศเพื่อพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา

7. การเขียน (Writing) การพิมพ์ (Typing) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเขียนเพื่อแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ให้ผู้รับสารสามารถอ่านได้เข้าใจ ได้ทราบความรู้ ความคิด ความรู้สึก ความต้องการ แล้วผู้อ่านสามารถนำความรู้ที่ผู้เขียนถ่ายทอด ไปใช้ได้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์

8. การอ่าน (Reading) การฟัง (Listening) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการอ่าน เพื่อรู้ เข้าใจ วิเคราะห์ สรุปสาระสำคัญ ประเมินสิ่งที่อ่านจากสื่อประเภทต่าง ๆ รู้จักเลือกอ่านตามวัตถุประสงค์ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกันในสังคม

9. การคำนวณ (Arithmetic) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดรวบยอด คำนวณศัพท์ อุปนัย การวินิจฉัย ปรับปรุงข้อบกพร่อง ส่วนทักษะการแก้ปัญหาโจทย์ คือสามารถในการแปลโจทย์ในเชิงภาษา การหาวิธีแก้ปัญหาโจทย์ การวางแผน การปฏิบัติตามขั้นตอน และการตรวจสอบซึ่งไม่ใช่แค่คิดเลขเป็น แต่ต้องมีความสามารถตีความและเข้าใจความคิดต่าง ๆ ที่สื่อสารออกมาในรูปของคณิตศาสตร์ และสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตได้

10. การตั้งคำถาม (Question) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดคำถาม เกิดความคิดและลงมือแสวงหาความรู้ เพื่อนำมาประมวลหาคำตอบหรือข้อสรุปด้วยตนเอง โดยที่ผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน เช่น การสืบค้นหาแหล่งความรู้ การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ การสรุปข้อมูล การอภิปรายโต้แย้งทางวิชาการ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

11. การเรียนรู้เป็นกิจกรรมทางสังคม (Social learning) การออกแบบกระบวนการทางสังคมเพื่อให้เด็กเรียนรู้อย่างมีความสุข สนุกและเกิดนิสัยรักการเรียน เพราะการเรียนรู้ไม่ใช่กิจกรรมส่วนบุคคลที่หงอยเหงา น่าเบื่อ ไม่ติดทฤษฎี หรือเชื่อตามหนังสือจนเกินไป จนไม่กล้าทดลองวิธีคิดใหม่ ๆ ที่อาจจะเหมาะสมต่อนักเรียนของเรามากกว่าความคิดแบบตะวันตก

12. ทักษะความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross – cultural Understanding) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการทำงานและดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างหลากหลายได้อย่างไม่แปลกแยก การพัฒนาทักษะนี้จะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเกิดผลดีในเรื่องกาลเทศะ เกิดการทำงานในทีมที่แตกต่างหลากหลายอย่างได้ผลดี มีการเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตอบสนองความเห็นและคุณค่าที่แตกต่างอย่างใจกว้าง เพื่อยกระดับความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมสู่การสร้างแนวความคิด วิธีทำงานใหม่ สู่คุณภาพของผลงาน

13. ทักษะอาชีพและทักษะการใช้ชีวิต (Career and Life Skills) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการปรับตัวและยืดหยุ่น ความคิดริเริ่มและการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและข้ามวัฒนธรรม ความรับผิดชอบและความสามารถผลิตผลงาน ความเป็นผู้นำและรับผิดชอบต่อสังคม

14. การจัดการองค์ความรู้ (Cognitive load management) และการประยุกต์ใช้ความสามารถในการจัดการกับความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวคนและความรู้เด่นชัด นำมาแบ่งปันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง

15. ความสามารถในการใช้เหตุผล (Reasoning Ability) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล และการแก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ที่เป็นอิสระจากความรู้เดิมที่ได้มา การให้เหตุผลเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาองค์ความรู้ เชื่อมโยงความรู้ประสบการณ์ไปวิเคราะห์สังเคราะห์ ประเมินค่า เพื่อการตัดสินใจโดยมีเหตุผลประกอบอย่างสมเหตุสมผล

16. ทักษะการเรียนรู้ที่แท้จริง (Authentic Learning) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการดำเนินการให้ผู้เรียนทุกคน ซึ่งมีความสามารถและสติปัญญาที่แตกต่างกัน สามารถเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง บรรลุวัตถุประสงค์ โดยผู้สอนวิเคราะห์เนื้อหาสาระและกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้อย่างละเอียดไปตามลำดับขั้นตอนโดยให้ตอบสนองต่อความถนัดที่แตกต่างกันของผู้เรียน ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสภาพที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงที่สุด การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับบริบทหรือสภาพแวดล้อมในขณะที่เรียนรู้

17. การเรียนรู้เชิงกระบวนการทัศน์ (Mental model building) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้ในระดับสร้างกระบวนการทัศน์ เป็นการเรียนรู้จากสภาพจริง (Authentic learning) การเรียนรู้วิธีการนำเอาประสบการณ์มาสังสมจนเกิดเป็นกระบวนการทัศน์ (หรือความเชื่อ ค่านิยม) และที่สำคัญคือการสังสมประสบการณ์ใหม่นำมาโต้แย้งความเชื่อหรือค่านิยมเดิม ทำให้ละจากความเชื่อเดิม แล้วหันมายึดถือความเชื่อหรือกระบวนการทัศน์ใหม่ ซึ่งประสบการณ์เรียนรู้ (Experiential Learning) ที่ได้จากการทดลองปฏิบัติหรือลองทำ หรือได้จากการเห็นกิจกรรมจริง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้ แต่การจะมีทักษะหรือความสามารถขนาดนี้ จำต้องมีความสามารถรับรู้ข้อมูลหลักฐานใหม่ ๆ และนำมาสังเคราะห์เป็นความรู้เชิงกระบวนการทัศน์ใหม่ได้

18. ทักษะการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตัวเองอย่างสิ้นเชิง โลกทัศน์ วิธีคิด จิตสำนึกเปลี่ยนใหม่หมด กลายเป็นคนที่เห็นความเป็นหนึ่งเดียวของทั้งหมด จิตใจเป็นอิสระ เบาสบาย ปลอดโปร่ง มีความสุขอย่างลึกซึ้ง มีสัมพันธภาพใหม่กับคนอื่นและสิ่งอื่น เป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้สามารถฝ่าสถานการณ์ที่ยากไปสู่ความสำเร็จได้

19. คุณธรรม จริยธรรม (Ethical Person) การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้เชิงนามธรรม เรียนรู้ซึมซับได้โดยการชวนกันสมมติและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกันว่าตัวเองเป็นอย่างไรในเรื่อง

ใดเรื่องหนึ่ง เช่น เอาข่าวเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาคุยกัน ผลัดกันออกความเห็น ว่า พฤติกรรมในข่าวก่อผลดี หรือ ผลเสียต่อการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีสันติสุขอย่างไร

สรุป

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะการสอนสังคมศึกษามีการจัดการเรียนรู้ถึง 5 สาระการเรียนรู้ ได้แก่ สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์ ในการจัดการเรียนการสอนที่มาพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี จึงต้องมีการจัดการเรียนรู้ที่มีหลักการและวิธีการสอนให้ผู้เรียนได้มีความรู้ มีทักษะ ลงมือปฏิบัติ และมีประสบการณ์จริง เพื่อที่ตัวผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ที่ได้จากการจัดการเรียนรู้ไปใช้ให้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างสันติและมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญชัย ช้วน และคณะ. (2562). การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ 21. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*. 16 (73), 13–22
- นพพร ชลารักษ์. (2558). บทบาทของครูกับการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น*. 9 (1), 64–71.
- รพีพัฒน์ หาญโสภณ และคณะ. (2563). การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 : ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*. 20 (2), 163–172.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น.
- วิภาพรรณ พินลา. (2560). แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 30 (1), 13–34.
- Office of Learning and Youth Quality Promotion. (2012). New Future Skills: How to learn in the 21st Century. *Online*. Retrieved on August 8, 2020 from <http://qlf.or.th/home/Contents/417>.